

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

THE PROBLEMS OF LENDING BY BANKS FOR AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Полятикіна Л.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Сумський національний аграрний університет

Poliatykina Larysa

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Accounting and Taxing,
Sumy National Agrarian University

Науковцями розглянуто значний обсяг теоретичних, методологічних та прикладних нюансів питань надання агропромисловим товаровиробникам банківських фінансових ресурсів. Актуальна проблема розвитку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств наразі є невирішеною та продовжує розростатися. Даний спектр питань має дискусійний характер та вимагає подальшого вдосконалення у напрямі розвитку механізму впровадження банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні. У результаті дослідження нами діагностовано стан, проблеми та реальні перспективи кредитування агропромислового кредитування в Україні. Діагностовано основні напрями кредитних відносин агропромислових товаровиробників із комерційними банківськими установами, виявлено їх фінансовий стан і тенденції розвитку та нинішні умови кредитування банками агропромислових товаровиробників. Розглянуто актуальність державної підтримки в забезпеченні аграрної галузі доступними довгостроковими кредитними ресурсами та запровадження механізмів пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: аграрне підприємство, банківське кредитування, позичальник, кредитні відносини, товаровиробник, кредитор.

Учеными исследована основная часть теоретических, методологических и прикладных аспектов проблемы обеспечения агропромышленных товаропроизводителей банковскими финансовыми ресурсами, однако проблема развития банковского кредитования сельскохозяйственных предприятий до сих пор остается нерешенной и продолжает обостряться. Данный круг вопросов имеет дискуссионный характер и требует дальнейших разработок в направлении усовершенствования механизма организации банковского инвестиционного кредитования сельскохозяйственных предприятий в стране. В результате проведенных исследований проанализированы состояние, проблемы и возможные перспективы кредитования в аграрной сфере Украины. Обнаружены особенности кредитных отношений агропромышленных предприятий с коммерческими банками, проанализированы их состояние и тенденции развития, а также современные условия банковского кредитования аграрных предприятий. Определена необходимость государственной поддержки в обеспечении данной отрасли доступными долгосрочными кредитами и внедрения механизмов льготного кредитования сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Ключевые слова: аграрное предприятие, банковское кредитование, заемщик, кредитные отношения, товаропроизводитель, кредитор.

As a result of the study we have analyzed the state, problems and possible prospects of lending in the agrarian sphere of Ukraine. The features of credit relations of agro-industrial enterprises with commercial banks are revealed, the state and trends of development, as well as the modern conditions of bank lending to agricultural enterprises are analyzed. The need for the state support in providing this industry with affordable long-term lending resources and the introduction of preferential credit mechanisms for agricultural commodity producers is determined. Lending to agricultural enterprises by commercial banks is currently quite complicated, and sometimes even impossible. The reasons are low profitability, return on capital employed and liquidity of the property. At present, farmers are considering alternative options for the replenishment of working capital. Therefore, the avalization of bills and agrarian

receipts may be used as an alternative to bank lending to meet the needs for the crop protection agents, fertilizers and planting material. These methods make it possible to obtain a delay in payment for the acquired resources or financial resources for the acquisition of working capital in the provision of agricultural enterprises with future harvest. The improvement of legislation on the agrarian policy, the regulation of lending operations, the rational distribution of funds, their effective use and timely repayment of debt, and the corresponding policy of the state could remedy the situation. Now, the lack of an effective mechanism of collateral hinders the development of bank lending to agricultural enterprises, but if we consider the prospects of the agro-industrial complex of Ukraine, its constant growth and increase the pace of its development, the appropriate lending will attract significant financial resources and become a powerful lever for the development of this sector. At present, farmers are considering alternative options for the replenishment of working capital. Therefore, the avalization of bills and agrarian receipts may be used as an alternative to bank lending to meet the needs for the crop protection agents, fertilizers and planting material. The banks should try to expand cooperation with agricultural commodity producers and support them in every possible way, taking into account all aspects of the investment lending process. The necessary conditions for the activation of bank lending to agricultural enterprises is the training of specialists in banking and methodological support for more accurate and effective evaluation of investment projects and potential borrowers. Therefore, it is important for Ukrainian realities to stimulate the development of rural areas and the operation of agricultural enterprises. The use of the investment lending mechanism makes it possible to develop both agricultural enterprises and the territories, in which they operate. The implementation of the proposed measures in the field of financial and credit policy will result in the improvement in the financial support for agricultural commodity producers, in particular, the level of satisfaction of their needs for lending resources.

Key words: agricultural enterprise, bank lending, borrower, credit relations, commodity producer, lender.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У структурі народного господарства України агропромисловий сектор економіки є базовим. Із метою ефективного функціонування аграрних підприємств доцільно використовувати значні інвестиційні ресурси, що в першу чергу стосується банківського кредитування. Надання кредитів сільськогосподарським підприємствам комерційними банками досить складне, а подекуди неможливе. Ці причини закладені в невеликій дохідності, невисокій віддачі на вкладений капітал і низькій ліквідності майна сільськогосподарських підприємств. Діяльність сільськогосподарських підприємств нереальна за відсутності кредитних ресурсів, оскільки сільське господарство є особливою галуззю. Ці підприємства потребують залучення зайвих вкладень у виробництво, будівництва нових об'єктів, упровадження інноваційних технологій. Однак через значний рівень небезпеки в аграрному бізнесі, низькі якість і ліквідність застави, відсутність механізмів іпотечного кредитування та недосконалість законодавства отримати цю кредитну лінію складно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Науковими працівниками проаналізовано теоретичні, методологічні та прикладні аспекти проблеми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників банківськими фінансовими ресурсами, однак питання розвитку банківського кредитування сільгоспідприємств досі залишається невирішеною та продовжує загострюватися. Дане коло проблем має дискусійний характер та вимагає подальшого розроблення з метою вдосконалення механізму функціонування банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств.

Завдання з вирішення проблем кредитування агропромислової галузі в сучасній науковій літературі розглянуто не повною мірою. У зв'язку із цим вони потребують подальшого ґрунтовного дослідження з метою виявлення дієвих шляхів вирішення наявних проблем.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження питань кредитного механізму в аграрному секторі, обґрунтування необхідності зростання кредитування агропромислового комплексу та аналіз банківського кредитування сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання кредитного забезпечення аграрного сектору є одним із найбільш назрілих на цій стадії розвитку економіки держави.

Народне господарство України має всі передумови для гігантського залучення іноземних інвестицій та кредитування, а саме: родючі чорноземні ґрунти, цивілізовану транспортну інфраструктуру, вигідне географічне розташування, наявність дешевої робочої сили, ненасиченість продовольчого і ресурсного ринків. Однак стан кредитування банками агропромислових підприємств досить проблемний. Причини зумовлені незадовільним фінансовим станом банків, низькою якістю кредитних фондів банків через зростання кількості проблемних позик, інвестиційну непривабливість та підвищений ризик кредитування агропромислового сектору економіки.

Комерційні банки надають перевагу дохідному роздрібному кредитуванню, при цьому залишаються осторонь від розв'язання пріоритетних проблем в економіці та в її реальному секторі.

Становище ускладнюється тим, що нині відбулася низка банкрутств фінансових установ, що, своєю чергою, підірвало довіру до банків

від потенційних вкладників, а це, своєю чергою, зменшило ліквідність фінансових установ та їх можливість кредитування економіки. Із таблиці видно, що за період із 2008 по 2018 р. ліквідовано 93 фінансових установи, причому саме комерційних банків з українським капіталом, оскільки кількість банків з іноземним капіталом залишалася фактично сталою. Така кількість банкрутств банків досить істотно вплинула на кредитну спроможність існуючих банків.

Умови, що склалися у площині взаємодій банківських установ із підприємствами реального сектору, вже зараз вимагають прийняття комплексу заходів щодо активізації участі банків у формуванні фінансових ресурсів підприємств для забезпечення необхідних темпів зростання національної економіки.

Доцільно відзначити, що однією з ефективних форм господарювання на селі, важливим засобом вирішення продовольчих, економічних і соціальних проблем суспільства і сільських територій є фермерські господарства. Ці форми ведення господарської діяльності також потребують допомоги у вигляді банківського кредитування [1, с. 45].

Для сільськогосподарського підприємства банківське кредитування є одним із найважливіших чинників дослідження впливу кредитних продуктів та важелів на стан сільськогосподарського виробництва.

Ураховуючи всі ці обставини і тільки за таких умов кредит буде пропонуватися, засвоюватися та надаватися банком й ефективно використовуватися позичальником.

Сьогодні в Україні необхідно, щоб між фінансовим і реальним секторами економіки утримувалася раціональна пропорція. Це включає розвиток фінансового сектору, який повинен відповідати і підкріплюватися розвитком реального сектору економіки. Найкращі можливості для структурної перебудови економіки формує пропорційний розвиток усіх економічних підсистем активного розвитку інституту підприємництва та вдосконалення банківської діяльності.

У результаті проведених досліджень встановлено, що кредитування банками займає тільки 20% від розміру фінансування аграрного сектору. При цьому кредитування в розвинених країнах

становить 70%. Практика показала, що реальні відносини на кредитному ринку мають набагато складніші умови. Переважна кількість сільськогосподарських товаровиробників на таких умовах на кредитному ринку не може отримати кредитні ресурси навіть теоретично [2, с. 5].

За даними Національного банку України, сума коштів на банківських рахунках на 01.03.2018 становила майже 842 млрд грн, у т. ч. 40,6% – кредити в національній валюті, 59,4% – в іноземній. Тільки 50,5 млрд грн (6,0%) – кредити, надані підприємствам сільського, лісового та рибного господарств (табл. 1).

Кредитні програми, що пропонують банки у сфері фінансування, передбачають надання кредитів на такі цілі [3, с. 43]:

- на поповнення обігових коштів – програма спрямована на фінансування обігового капіталу, а саме придбання добрив, ремонт техніки та виплату заробітної плати (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит);

- на впровадження інвестиційних проєктів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проєктів з будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади тощо, а також закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів;

- на купівлю сільськогосподарської техніки – програма кредитування на глибоку оцінку кредитоспроможності позичальників.

Повністю відсутнє кредитування сільськогосподарських підприємств без застави. Найкращою заставою для більшості банків є ліквідне майно. Проте як кредитна за застава можуть використовуватися складські свідоцтва та інші товаророзпорядчі документи на сільськогосподарську продукцію [4, с. 10].

Кредитування банків у сільському господарстві України здійснюється переважно за кількома основними напрямками і зовсім не вигідне вітчизняним аграріям.

Підвищення офіційного курсу долара збільшило й боргове навантаження. Великі сільськогосподарські підприємства багато в чому орієнтовані на експорт. Однак інші виробники змушені задовольнятися залишками на внутрішньому ринку. Багато з них орієнтовані на внутрішній

Таблиця 1

Кредити, видані нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності і строками погашення (залишки коштів на кінець лютого 2018 р.)

Вид економічної діяльності	Усього		У т. ч. за строками			За видами валют	
	млн грн	%	До 1 року	До 5 років	Понад 5 років	національна	іноземні
Усього надано	841 973	100,0	419 442	308 405	114 126	341 574	500 399
Сільське, лісове та рибне господарства	50 469	6,0	22 658	21 582	6 229	28 814	21 655
Усього прострочено	187 576	100,0	85 082	76 673	25 821	34 808	152 768
Сільське, лісове та рибне господарства	6 675	3,6	4 085	2 270	320	1 933	4 742

Джерело: за даними Національного банку України (<https://minfin.com.ua/ua/>)

споживчий ринок. У нинішніх умовах з урахуванням скорочення купівельної спроможності всіх без винятку українців багато товаровиробників фактично втратили ще й внутрішні ринки збуту. Сьогодні у великі торговельні мережі багатьом малим і середнім сільськогосподарським надавачам продукції потрапити фактично неможливо.

Проведений аналіз ресурсної бази багатьох сільськогосподарських підприємств показує, що без капіталовкладень, без допомоги фінансових установ, без притоку коштів в економіку неможливо досягнути економічного зростання економіки як підприємства, так і країни у цілому.

За даними наукових спостережень та дослідивши структуру джерел фінансування капітальних інвестицій, можна відзначити, що підприємства фінансують свій розвиток переважно за рахунок власних коштів, частка яких за період 2010–2017 рр. становила 56–60%. На другому місці – банківські кредити з часткою 14–18% [5, с. 263].

Отже, у результаті проведених досліджень з'ясувалося, що має місце деяке протиріччя: з одного боку, спостерігається позитивна динаміка щодо нарощування загальних обсягів кредитування, а з іншого – більшість підприємств і надалі потребує залучення фінансових ресурсів.

Окремої уваги заслуговують питання державної політики у виробничому секторі економіки, яка спрямована на розв'язання найболючіших проблем сільськогосподарського виробництва. В умовах реформування власності, кризового стану господарської діяльності одним із головних шляхів досягнення стабілізації є державна підтримка із залученням нетрадиційних форм і схем кредитування виробничої діяльності [6, с. 34].

Провівши аналіз процесу надання кредитів суб'єктам господарювання, з'ясовано, що кількість виданих банками кредитів збільшується тільки в абсолютному значенні. Під кредитування потрапляють виробничі підприємства певних галузей, інші підприємства, як і раніше, продовжують потребувати кредитних ресурсів.

Додаткової уваги заслуговують питання наукового дослідження з розроблення методичного

підходу до організації страхової діяльності та розроблення пропозицій відносно шляхів її вдосконалення. Особливо це актуально в питаннях страхування кредитних ризиків [7, с. 20].

Очевидно, що політика кредитування АПК України потребує серйозного коригування. Однак на державному рівні це питання достатньо не допрацьоване і тягне за собою погіршення ситуації кредитування аграрного виробництва, підвищуючи облікову ставку НБУ.

Сільськогосподарські підприємства розробляють альтернативні різновиди поповнення оборотних запасів. У цьому разі як альтернативу банківському кредитуванню виробництва з метою забезпечення потреб у засобах захисту рослин, удобрюванні і посівному матеріалі рекомендовано застосовувати авалювання векселів та аграрних розписок. Дані методи дають можливість отримати відстрочку платежу за придбані ресурси або фінансові ресурси на придбання обігових фондів за забезпечення майбутнім урожаєм агропідприємств із використанням фінансових аграрних розписок.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні інвестиційне кредитування сільськогосподарських підприємств стає досить популярним та значно поширюється. Додаткового напрацювання потребують питання надання кредитів таким підприємствам. Особливо актуальним є розроблення механізму кредитування сільськогосподарського виробництва з урахуванням галузевої специфіки. Усе це дасть можливість рціонально сформувати ресурси на всіх рівнях.

У забезпеченні кредитування комерційними банками аграрних підприємств важливу роль відіграє фінансова та нефінансова допомога держави. Поліпшення інвестиційного кредитування сільськогосподарської галузі відбувається за участі в ньому самих виробників сільськогосподарської продукції, банків та держави. Проведений аналіз показує, що інвестиційний клімат для агропромислового комплексу є зручним, але небезпека для інвесторів залишається високою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Poliatykyina L. Business organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. № 1. P. 44–49.
2. Global Competitiveness Report 2015–2016. *World Economic Forum*. 2016. URL: <https://www.weforum.org/reports> (дата звернення: 15.11.2019).
3. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Головний журнал з питань агробізнесу*. 2016. URL: <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriemstv> (дата звернення: 17.11.2019).
4. Аранчій В.І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах. *Таврійський науковий вісник*. 2018. № 102. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf> (дата звернення: 10.12.2019).
5. Рудь Л.П. Особливості банківського кредитування інвестиційної діяльності в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. С. 261–264.
6. Poliatykyina L. Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. № 2. P. 31–39.

7. Poliatykina L. The role of legal and social aspects in activation of insurance activities of small business enterprises. *The scientific heritage*. 2018. Vol. 23. № 1. P. 18–21.

REFERENCES:

1. Poliatykina L. (2018). Busines organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*, Banská Bystrica: Artforum, № 1, pp. 44–49.
2. Global Competitiveness Report 2015-2016. *World Economic Forum*. 2016. Available at: <https://www.weforum.org/reports> (accessed 15 November 2019).
3. Sumy National Agrarian University (2016). Finansove zabezpechennya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Financial support of agricultural enterprises]. *Holovnyy zhurnal z pytan' ahrobiznesu* [The Main Journal of Agribusiness] (electronic journal). Available at: <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriemstv/> (accessed 17 November 2019).
4. Aranchiy V. I. (2018). Osoblyvosti bankivskoho kredytuvannya ahrarnykh tovarovyrobnykiv v suchasnykh umovakh [Features of bank lending to agricultural producers in modern conditions]. *Tavriys'kyi naukovyy visnyk* [Taurian Scientific Bulletin] (electronic journal), vol. 102. Available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf> (accessed: 10 December 2019).
5. Rud L. P. (2013). Osoblyvosti bankivskoho kredytuvannya investytsiynoyi diyalnosti v Ukrayini [Peculiarities of Banking Lending of Investment Activities in Ukraine]. *Innovatsiyna ekonomika* [Innovative economy]. Kyiv: Orion-print, pp. 261–264.
6. Poliatykina L. (2018). Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*. Budapest: Enigma, № 2, pp. 31–39.
7. Poliatykina L. (2018). The role of legal and social aspects in activation of insurance activities of small business enterprises. *The scientific heritage*. Budapest: Enigma, vol. 23, № 1, pp. 18–21.